

גליון 56
ה'תשפ"א

פרשת
נח

גליון שז"ת

וַיְבָרֶךְ
וַיִּשְׁבְּ

סימן דעח - דפד

שאלות שנשאלנו והשבנו בס"ד
ממה שחננו ה' בחמלתו ותרד
אורן נזרית

החזנה בעיד האבות באר שבע טובב"א

תוכן הענינים

- סימן רעח..... השלמות מאה ברכות על ידי אמירת אמת ויציב עד הדבר הזה לעולם ועד.
 סימן רעט..... אם כתוב על הבקבוק 50 אחוז יין בלבד ברכתו שהכל.
 סימן רפ..... בענין אסור שינת פרקדן.
 סימן רפא..... בענין אמירת ברכת מעין שבע כשמתפללים בזמן המגפה ב"מ בחצר בית הכנסת.
 סימן רפב..... האם יש מצוה לעזור בתשלום קנס למי שהפר כללי מניעת התפשטות המגפה.
 סימן רפג..... בדין עוגת פרוה שחוממה במיקרוגל בשר לאכלה עם גבינה.
 סימן רפד..... אין מנהג החתן לכרוע ברך לכלה בהצעת נשואין כלל ועיקר.
 מפתחות.....

מתוך שאלות שנשאלו באתר
'מורשת מרן'

יגדיל תורה

מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

ניתן להקדיש פרשיות
לברכה והצלחה
ולעילוי נשמת זכיו"ב
פרטים בטל:
0506491414
0509013000

גרפיקה ועימוד:
א.י.ש. אשדוד
052-7627127

למעוניינים ניתן לקבל גיליון זה וכן את הגליונות:

שיחות חיזוק; אשיחה בחוקיך; אשיחה בחוקיך בהלכה; מהמחבר במייל: toraoren@gmail.com
 כמו כן ניתן להשיג ספרי המחבר סדרות הספרים: שיחות חיזוק (ה' כרכים); אשיחה בחוקיך (ה' כרכים);
 קול חתן; קול שמחה; ומארז דיסקים 'שיעורי יגדיל תורה' בטל: 0506491414 , 0509013000

סימן רעח

(שו"ע אורח חיים סימן מ"ו)

שאלה:

נשאלתי בענין מה שהזכיר מרן שליט"א באחד משיעוריו שבכדי להגיע למאה ברכות בכל יום ניתן להוסיף את אמירת אמת ויציב וכו' שלאחר קריאת שמע דשחרית כיוון שהוא שבח לקב"ה כגון אין כאלוקינו וכו' שנוכר בפוסקים שהרב הביא (תניא רבתי, שבולי הלקט, כל בו). התוספות בברכות דף יב. ד"ה אמת ויציב וכו' אומרים מפורש "לא קאי על השכינה" דהיינו שדבר זה אינו חוזר על השכינה אלא על התורה. בנוסף גם הפוסקים אותם הביא מרן שליט"א לא מזכירים כלל את אמת ויציב וכו' אלא רק את אין כאלוקינו וכו'. אשמח לתשובה בנושא תודה רבה.

תשובה:

בפירושי סידור התפילה לרוקח [מג] אמת ויציב (עמוד חצר) כתב ראיתי במעשה הגאונים (אוצר הגאונים ברכות הפירושים סי' סב (עמ' 15), שבה"ל סי' טז (עמ' ח), מחז"ל (עמ' 78), ובסידור ר"ש מגרמיזא (עמ' צז): נמצא בסודות של הר"ר אלעזר זצ"ל אמת ויציב אגרת היא ששלחו בני בבל לבני ארץ ישראל שהיו בני א"י שולחים להם אגרות להיועץ מה יעשו שבכל יום היו מתים מאה מישראל, ותיקנו להם בני בבל תפילה זו עד עוד זולתך, ויסדו בה מאה תיבות להיות כפרה על מאה נפשות וכו').

מאמת ויציב עד הדבר הזה לעולם ועד אגרת אחת היתה, לפי כשיסדו מאה ברכות שלחו לגולה רצונכם לקבל עליכם לומר בכל יום מאה ברכות, שלחו להם אמת ויציב עד הדבר הזה עלינו לעולם ועד. ט"ו ווי"ן זה אחר כגון ויציב ונכון וקיים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה. ט"ו ווי"ן הם תשעים, ה'דבר ה'זה ב' ההי"ן הם י', הרי ק' כנגד ק'

ברכות. וכן מן אמת ויציב עד עוד זולתך מאה תיבות, כנגד מאה ברכות. ע"כ.

ובמטה משה (עמוד העבודה קדיש, ברכו וקריאת שמע סימן ק) הוסיף וכן תחשוב מאמת עד אמת ועד בכלל תמצא מאה אותיות לא פחות ולא יותר. ובשם רבינו שלמה (מחזור ויטרי סי' ק"א) מצאתי שמונה עשר קיומים יש באמת ויציב, שתקנום נשיאי ארץ ישראל ושלחום לאנשי יבנה בשעה שתקנו שמנה עשר ברכות של תפלה. וגאוני רומי פרשו דאמת ויציב אקריאת שמע דקאמרי קאי, וטוב ויפה הדבר הזה שאמרתם לקבל מלכותך. וכתב הכלבו סימן ט' שזאת הברכה נתקנה על דרך שלשה פרשיות של קריאת שמע. אמת אלהי עולם מלכנו, כנגד פרשה ראשונה שהיא קבלת עול מלכות שמים, אשרי איש שישמע למצותיך. כנגד והיה אם שמוע שהיא קבלת עול מצות, אמת ממצרים גאלתנו. כנגד פרשה של ציצית שהיא להזכיר שאנו עבדיו שפדאנו מבית עבדים, ולקחנו לעם סגולה, ונתן מצות ציצית לאות ולהיכר, כמנהג היום שנותנים אות אל העבדים הקנויים. ע"כ.

וביוסף אומץ (חלק א דיני ברכה סימן שעה) הביא שכתב בטור או"ח סי' מ"ו, דוד המלך ע"ה תיקן מאה ברכות, דכתיב הוקם על, בגימטריא מאה הוי, כי בכל יום היו מתים מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה כן, עד שחקר והבין ברוח הקודש, ותיקן להם מאה ברכות. ומהרה"ט כתב באמת ויציב, תקנו לאומרו שיש בו מאה תיבות כנגד מאה ברכות, לפי שמתו במגפה מאה בכל יום. ובצרור המור כתב וז"ל, ועתה ישראל וגו', והמשלים מאה ברכות בכל יום חשוב כאילו מקיים ליראה את ה' וללכת בכל דרכיו ולאבהה אותו ולעבוד אותו ולשמור מצוותיו, בענין שבזה מקיים כל התורה כולה. עד כאן (כת"י ב.). והובא גם באליה רבה (סימן סו).

סימן רעט

(שו"ע אורח חיים סימן ר"ד ס"ה)

שאלה:

נשאלתי ביין שכתוב עליו 50 אחוז יין ולא כתוב שיש תוספות של מים, אלא רק כל מיני תוספות אחרים כמו טעמים ופחמן דו חמצני. א"כ אפשר לומר שזה רק יין עם טעמים וברכתו הגפן?

תשובה:

אם כתוב על הבקבוק 50 אחוז יין בלבד אף שלא כתוב שהשאר מים מ"מ אין רוב כאן יין וברכתו שהכל.

סימן רפ

(שו"ע אורח חיים סימן רל"ט)

שאלה:

נשאלתי ידועים דברי הגמרא במסכת ברכות דף יג ע"ב שהרי רבי יהושע בן לוי קילל את מי שישן פרקדן. וגם דברי הרמב"ם בהלכות דעות פ"ד ה"ה.

האם יש מקום להתיר לשכב על הגב במקום רפואה (כמו בטיפול רפואי או בניתוח וכדומה) או במקום צורך, לדוגמא יש אנשים שעושים הרפיה עמוקה להיגוע בכד' בטוב להם יותר התרגול כשהם שוכבים על הגב, האם זה מותר? ובאזיה אופן יהיה מותר או שאין מקום להתיר כלל.

תשובה:

כשוכב על מנת לישן אסור מהדין לישון פרקדן, והנכון שגם שלא בשעת שינה שלא לשכב פרקדן, ואם מוכרח לצורך טיפול או מחמת חולי לשכב פרקדן על כל פנים ישתדל להטות עצמו מעט, שלא ישכב על הגב או על הבטן ממש שלא יבוא לידי חימום, ונכון לחנך ילדים מגיל תשע שלא לישן פרקדן, ובזמן במקום צורך יש מקום להקל.

המשנה ברורה (סימן רלט ס"ק ו) איסור גדול לשכב פרקדן דהיינו שמושלך על גבו ופניו

למעלה או שפניו טוחות למטה, ובערוך השולחן (אורח חיים סימן סג סעיף ה) כתב מי שהוא בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו ומוכרח לישכב פרקדן או שהוא חולה נוטה מעט לצדו וקורא, ואם אינו יכול להטות כלל מותר לקרא כך, ואיש בריא אין לו לשכב פרקדן אף בלא ק"ש רק יטה מעט [גמרא ברכות יג], ונראה דפניו למעלה גריע מפניו למטה דבפניו למעלה יש חשש דמתחמם ויראה קרי דכן משמע שם בגמרא ורש"י ע"ש.

ובשו"ת שלמת חיים (אורח חיים סימן רכא) כתב במה שמצוי בבית המרחץ שהנרחץ מוטל פרקדן ורוחצים אותו, ונסתפקתי אם י"ל דדוקא לישן פרקדן אסור דעלול למכשול בשעת שינה, וכמ"ש לבוא לידי טומאה בלילה. גם בריש פרק היה קורא היינו דשוכב כך עכ"פ יש לחוש שירדם, משא"כ בנידון הנ"ל והשיב נראה שהאיסור דוקא לישן. ובהערה (שם 295) כתב שכן מבואר בשיטת רש"י (ברכות י"ג ב' ד"ה לייט אמאן דגני עיין שם), ועיין ברמב"ם באגרתו לרבי שמואל אבן תיבון וז"ל: ואני שוכב אפרקדן מרוב עייפות וכו', עכ"ל. וכן לשון רבינו יונה בספר היראה: ואל יישן אפרקדן פן ישים ידו על הערוה, עכ"ל. וכן מבואר בערוך לנר (נדה י"ד א').

כמובא בשו"ת דברי ישראל (ח"ג סי' קל"ז) ועיי"ש על הגרי"ז מבריסק זצ"ל שרופא פקד עליו מחמת יסוריו הגדולים שישכב על גבו ולא הסכים בשום אופן, והוא מחמת חסידותו ופרישותו ולא מדינא, עיין שם, שונה הלכות (סעי' ג') שהעידו על החזו"א זצ"ל שהקפיד גם על שכיבה גרידא ללא שינה, וכן ידוע מהרבה צדיקי וגדולי הדורות שהקפידו גם על שכיבה גרידא ללא שינה, ובשוכב עצמו לישן אסור מדינא גם לפני שנדרס כי אין לסמוך על זה שלפני שירדם יסובב עצמו, שמא תחטפנו שינה.

וכ"כ בפסקי תשובות (שם אות ח) בשם שו"ת שלמת חיים (סי' רכ"ו) כתב ונכון להרגיל הקטנים מגיל תשע ליזהר בכך, ומותר להעיר אדם שישן אפרקיד כדי שיטה על צידו ואין לחשוש לגזל שינה, וע"ע שם שגם בשינה על ספסל בלא מזון אסור אפרקדן.

והנה, מדברי הגמ' (ברכות י"ג ב) ורש"י והראשונים והפוסקים משמע שהאיסור הוא רק בשינה, אבל שכיבה ללא שינה ליכא איסור מדינא, אמנם גדולי הדורות ואנשי מעשה

סימן רפא

(שו"ע אורח חיים סימן רס"ח ס"י)

אומרים אותה. ג. האם אומרים ברכת מעין שבע בבתי חתנים ואבלים. ד. המתפללים במנין קבוע מחוץ לבית הכנסת כגון אלו המתגוררים בקומה גבוהה שמתפללים שם כליל שבת או אנשי עסקים שקובעים מקום לתפילתם בירידים לימים ושבועות האם אומרים שם ברכת מעין שבע. ה. המתפללים ברחובה של עיר בהוראת הרבנים לצורך מחאה האם אומרים שם ברכת מעין שבע. ו. האם חצר בית הכנסת נחשב כבית הכנסת עצמו לענין ברכת מעין שבע ונפילת אפיים. ז. חצר בית הכנסת שמתפללים בו כל זמן שהם נדחקים ומוציאים לשם ס"ת בשעת הצורך האם יש בה קדושה. ח. בימים הללו בהם נאלצו כל הציבור לעקור את מקום תפילתם לחצרות בתי הכנסת בהוראת משרד הבריאות ופסיקת הרבנים האם אומרים שם ברכת מעין שבע.

והשיב. א. איתא בשבת (כד, ב): "יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית (המתפלל ברכת מעין שבע – רש"י) אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאלמלא

שאלה:

נשאלתי האם בזמן המגפה שמתפללים בחצר בית הכנסת האם רשאים לברך ברכת מעין שבע.

תשובה:

אם תיחמו את חצר בית הכנסת להיות כמקום תפילה ולכל תשמישי בית הכנסת בלבד עד יעבור זעם, יש לחצר בית הכנסת דין בית הכנסת ורשאים לברך שם ברכת מעין שבע אף אם אין במקום ספר תורה, ומוציאים את ספר התורה רק בשעת הקריאה בתורה, אולם אם חצר בית הכנסת לא יועד להיות למקום תפילה בלבד אלא אף לתשמישים אחרים, אין לחצר בית הכנסת דין בית הכנסת, ואין לברך שם ברכת מעין שבע בשם המלכות.

הנה הגאון רבי יהודה דרעי שליט"א ראב"ד באר שבע כתב בתשובה דן באורך בדין זה. ולחיבת הקודש אביאנו וז"ל: א. האם ברכת מעין שבע היא כחזרת הש"צ של שחרית ומנחה. ב. בזמן הזה שבטל טעם התקנה מדוע

שבת אין שליח ציבור יורד ערבית ביום טוב. ומסיק טעמא – משום דבדין הוא דאפילו בשבת לא בעי למימריה, ורבנן הוא דתקון משום סכנה. ופירש רש"י, משום מזיקין שלא היו בתי כנסיות שלהם בישוב, וכל שאר לילי החול היו עסוקים במלאכתם ובגמר המלאכה מתפללים ערבית בביתם ולא היו באים לבית הכנסת, אבל בלילי שבת באים לבית הכנסת וחששו שיש שאין ממהרין לבוא ושוהים לאחר התפילה, לכך האריכו תפילת הציבור, עכ"ל. ומבואר שלא נתקנה ברכת מעין שבע אלא מפני סכנת מזיקין ולא נתקנה אלא בציבור. ואמנם בזמן הזה אנו ממשיכים לאומרה דאע"ג דבטל הטעם לא בטלה התקנה, מכל מקום פשוט שאין לאומרה ביחיד דהא מעיקרא לא נתקנה אלא בציבור.

וכן מפורש בטור (או"ח סימן רסח סעיף ט) בשם אבי העזרי: "שאין ליחיד לומר אותה, שלא נתקנה אלא משום סכנת המזיקין שבתי כנסיות שלהם היו בשדות ותקנו אותה בשביל בני אדם שמאחרין לבוא שסיימו תפילתם בעוד הש"צ מאריך וכו', ולא נתקנה אלא בציבור כדמשמע לישנא דשליח ציבור היורד לפני התיבה... ותו אנן דלית לן סכנה לא אמרינן לה אלא משום מנהג אבותינו", עכ"ל. ובבית יוסף הוסיף, שכן כתב המרדכי (שבת פ"ב סימן רפד) וסמ"ג בסימן יט (עשין קב ע"א) בשם ר"י שיחיד האומרה עושה ברכה לבטלה, ודלא כהגהת מרדכי שכתב בשם הגאונים דבין יחיד בין של שליח ציבור צריך לומר ברכת מגן, ע"ש. וזאת הלכה העלה בשו"ע (שם): "ואומר שליח ציבור ברכה אחת מעין שבע, ואין היחיד אומר אותה". וכן מתבאר מדברי הט"ז (שם ס"ק ו), שלא תיקנו ברכה זו אלא בציבור. וכן מפורש בביאור הגר"א (שם ס"ק ט), שלא נתקנה אלא לשליח ציבור וסיים "וכן עיקר".

אך אין מבואר בשמעתין וכל הפוסקים הנ"ל, האם תיקנו ברכה זו רק בבית הכנסת או דילמא לאו דוקא והוא הדין בכל מקום שציבור

מתפללים בו במנין קבוע. ולחידודי שמעתתא יש לחקור: האם קיבלנו "מנהג אבותינו" לאומרה דוקא בבית הכנסת כעין התקנה עצמה שהיו מתפללים בבתי כנסיות שבשדות, או דילמא זיל בתר טעמא וקיבלנו לאומרה בכל מקום דשייך בו טעם המאחרים לבוא. ונפק"מ בנ"ד שאין מתפללים בביהכ"נ עצמו, אך מתפללים בחצר ביהכ"נ באופן דשייך בו טעמא דתלמודא. אכן המדקדק בדברי הטור והשו"ע בכל סימן רסח לא ימצא שתלו ברכה זו "בבית הכנסת", אולם אפשר שלא הזכירו ביהכ"נ משום דפשיטא להו שלא נתקנה ברכה זו אלא בביהכ"נ – דומיא דבתי כנסיות שלהם שהיו מחוץ לישוב כמבואר ברש"י.

ולדידי חזי בס"ד להוכיח מסידור דברי מרן בב"י ובשו"ע, שאין לתלות ברכה זו בבית הכנסת דוקא אלא ה"ה נמי בכל מקום דשייך בו טעמא דמאחרים לבוא. דהנה חזינן בב"י (שם) שכתב בשם הגאון מהר"י אבוהב: "דבבית חתנים ואבלים דליכא טעמא דמאחרים לבוא שיהו ניזוקין, לא אמרינן ברכה אחת מעין שבע". וסיים הב"י שכן כתב הריב"ש בתשובה (סימן מ), ע"ש. ברם המעיין בתשובת הריב"ש שם ימצא שאמנם שניהם אמרו דבר אחד, אך חלוקים המה בטעמם. שכן מהר"י אבוהב מפיק לה משום דבבית חתנים ואבלים שמתפללים בביתם "ליכא טעמא דמאחרים לבוא", וש"מ שאם מתפללים במקום אחר אף שאינו בית כנסת שפיר אמרינן ברכה זו דהא אית ביה טעמא דמאחרים לבוא. אולם הריב"ש מפיק לה משום דלא תיקנו ברכה זו אלא בבית הכנסת, וז"ל: "אין אומרים אותה בבית חתנים ובבית האבל, לפי שמתחילה לא נתקנה אלא בבית הכנסת, שהיו הכל באים שם ושהיתה בשדה במקום סכנת מזיקין". ואפשר שכוונת הב"י במ"ש "וכ"כ הריב"ש בתשובה", הוא רק על עצם הדין ולא מטעמו. ועכ"פ בשו"ע (שם סעיף י) העתיק את לשון מהר"י אבוהב ולא את לשון הריב"ש, וז"ל: "אין

אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרין לבוא שיהיו ניוזקין". וש"מ דלאו "בבית הכנסת" תליא מילתא אלא רק בקיום האי טעמא דתלמודא, כדפי'. ואכן הרואה יראה בבאר הגולה (שם) שציין ע"ד השו"ע הללו "מהר"י אבוהב בשם ספר המנהגות", ולא ציין לתשובת הריב"ש הגם שהב"י הביאו לכאורה כמקור לדבריו.

וזה לענ"ד עומק דברי הט"ז (ס"ק ח) שדקדק מלשון השו"ע, בזה"ל: "בבית חתנים, פירוש שמתפללים בביתם במנין". רוצה לומר דדוקא בבית חתנים שמתפללים בביתם ואין שייך בהם האי טעמא דמאחרים לבוא, הוא דלא אמרינן ברכת מעין שבע. ומזה למד שם: "נראה דאותן שקובעים מקום להתפלל על איזה ימים כמו שרגילים לעשות בירידים, זה הוה דומה לבית כנסת קבוע ואומרים שם ברכה זו", ע"ש. וכבר תמהו האחרונים על דבריו, וכי בשביל שמתפללים שם "איזה ימים" יהא דומה לבית כנסת קבוע. ולדברינו אין מקום לתמיה זו, דבאמת א"צ שיהא דינו כבית כנסת ממש אלא די בזה שהציבור קבעו בו מקום לתפילתם "לאיזה ימים" כדי להחשיבו בכלל מנהג אבותינו בידינו – דומיא דבית כנסת, משום דשייך ביה טעמא דמאחרים לבוא. תדע דהט"ז לא הצריך שיהיה שם ס"ת כפי שדייק בדבריו הפמ"ג (אשל אברהם ס"ק יג), ופשוט שאין בית כנסת בלי ס"ת, וק"ל.

וכן נראה להוכיח מדברי שו"ע הרב (סימן רסח סעיף טו) אשר אמנם פתח שצריך בית כנסת קבוע, אולם מתוך הטעם שנתן לדבריו משמע דהוא הדין לכל מקום שמתפללים בו בעשרה בקביעות, וז"ל: "אין אומרים ברכה מעין שבע אלא בבית כנסת קבוע, דהיינו בכל מקום שמתפללים בו בעשרה באקראי בעלמא כגון אותן שעושים לפרקים מנין בביתם וכן בבית חתנים ואבלים שעושים מנין בביתם, אין לומר שם ברכת מעין שבע, דכיון שאין שם מנין

קבוע לא שייך הטעם בשביל שיסיימו תפילתם המאחרים לבוא. ואע"פ שעכשיו בבתי הכנסות שלנו בישוב לא שייך כלל טעם זה, אלא שתק"ח לא בטלה אף שבטל הטעם שבגללו תיקנו, מ"מ בכל מקום שאין שם מנין קבוע לא תקנו חכמים מעולם. ואם קובעים מקום להתפלל בו בעשרה איזה זמן כגון בירידים שרגילים לקבוע מקום על כמה שבועות, יש מי שהורה לאומרה שם שגם שם יש המאחרים לבוא. ובמקום שנהגו לאומרה אף במנין שהוא באקראי בעלמא, אין למחות בידם, עכ"ל. והנה מה שסיים שאין למחות בידי האומרים אותה גם במנין שהוא באקראי, כוונתו לשיטת המג"א (שם ס"ק יג) בשם רדב"ז ורלב"ח, ע"ש.

ומ"ש יש מי שהורה לאומרה במקום שקובעים להתפלל בו בעשרה איזה זמן וכו', כוונתו לדברי הט"ז הנז"ל. ואף שהט"ז כתב "כמה ימים" והוא כתב "כמה שבועות", הוא לא דוקא שהרי הוא עצמו כתב קודם לכן "איזה זמן", ואפשר שכתב כמה שבועות מפני שכך היה זמן הירידים שלהם. ועכ"פ פשוט שעיקר דעתו להלכה היא כדעת הט"ז ולא המג"א, כמתבאר בכל מהלך דבריו – דבטעמא דמאחרים לבוא תליא מילתא ולא בבית כנסת דוקא, וכדפי'.

וכיו"ב מפורש בקיצור שולחן ערוך (סימן עו סעיף ז), וז"ל: "אין אומרים אותה אלא במנין קבוע, אבל במקום שאין מתפללים בעשרה אלא באקראי כגון בבית החתן או בבית האבל אין אומרים אותה. ואם קבעו בעשרה איזה שבועות כמו בירידים, יש לאומרה", ע"ש. וגדולה מזו פסק בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן טט), שאפילו במקום קבוע בבית אחד לתפילת מעריב בשבת אומרים בו ברכת מעין שבע, ע"ש.

ואף כי מצינו למקצת אחרונים שכתבו דלא חשיב מנין "קבוע" לתפילה אחת שמתפללים איזה ימים וכ"ש אחת לשבוע, אלא צריך

שיתפללו שם שחרית מנחה וערבית כמה ימים ברציפות, ויש מי שפירש שזה כוונת הט"ז במ"ש שקובעים מקום להתפלל על "איזה ימים". מכל מקום פשוט וברור לענ"ד שכולם נמשכו "לדיוק" הט"ז בדברי השו"ע, דדוקא בבית חתנים דלא שייך ביה טעמא דמאחרים לבוא הוא שאין אומרים אותה, אבל בכל מקום שקובעים עשרה להתפלל בו (אף מחוץ לביה"כ) באופן דשייך טעמא דמאחרים אומרים אותה. אלא דפליגי ביניהו מהו מנין "קבוע" לענין זה, האם סגי אפילו בתפילת "מעריב" של שבת או בתפילות על "איזה ימים" או "שבועות" או שצריך שלוש תפילות ברציפות בכמה ימים וכו'.

ב. ברם לעומתם חזינן בשירוי כנסת הגדולה (שם) שכתב, שאם אין בית כנסת קבוע עם ספר תורה אין אומרים ברכת מעין שבע, וז"ל: "חזינא למהר"א ירושלמי כתוב, כל עשרה שפרשו מן הציבור אקראי בעלמא הרי הם כיחיד ואין מברכין אותה, ע"כ. ויראה דאקראי בעלמא דקאמר, אין כוונתו לומר שאין מתפללים שם כי אם פעם אחת באקראי אלא כוונתו שאינו בית כנסת קבוע בספר תורה, דאף על פי שמתפללים שם בכל לילה מפני שאין שם בית הכנסת קרוב, הו"ל כיחידים ואין לאומרה וכו'. ולהיותי מסופק בדבר, כמה פעמים נמצאתי בליל שב"ק והש"צ אומרה ולא מחיתי בו, ואם לא היה אומר אותה לא הייתי אומר לו שיאמר אותה, דאין ולא רפיא בידי", עכ"ל. ועיין בבאר היטב (שם ס"ק יא) שפשוט מדבריו, דבמקום שאינו ביה"כ קבוע בספר תורה אין לאומרה, ע"ש. וכן מפורש באליה רבה (שם אות יט) שרק במקום שיש ס"ת אומרים ברכת מעין שבע, ע"ש.

והו"ד במחצית השקל (שם ס"ק יג). וגם הפמ"ג (שם ס"ק ח) אחרי שציין לדברי הט"ז כתב בשם האליה רבה, בזה"ל: "דוקא בית שיש בו ס"ת, הא לאו הכי לא מקרי קבוע". ושוב ציין לדברי המג"א שאין למחות בידי הנוהגים

לאומרה גם בבית חתנים, וסיים "וצ"ע דהוה ספק ברכה לבטלה", ע"ש. וכן מפורש בערוך השולחן (שם ס"ק יז), וז"ל: "ולא נתקנה אף בציבור אלא בבית כנסת ובבית מדרש קבוע או מנין קבוע, אבל כשמתפללים שם באקראי כמו בבית חתנים או בבית אבלים או סיבה אחרת אין אומרים אותה כלל. וכללו של דבר שלא נתקנה אלא במנין קבוע שיש שם ספר תורה (שכנה"ג) ולכן כשקובעים מנין על איזה זמן ויש שם ספר תורה אומרים אותה ואם לאו לא יאמרו, והאומרה הוי ברכה לבטלה. ועיין מגן אברהם שכתב שאין מוחין בידם, וחלקו עליו הגדולים כמ"ש הפמ"ג שם שיש בזה חשש ברכה לבטלה", ע"ש. וכן העלה במשנ"ב (שם אות כד), שאין אומרים אותה כשמתפללים בביתם במנין וכ"ש אותם שמתפללים לפרקים במנין בבית, אבל כשיש קביעות על איזה ימים ויש ספר תורה אצלם כמו בירידים, הרי זה דומה לבית כנסת קבוע ואומרים, ע"ש (ואף שנראה לכאורה שדבריו מכוונים לדברי הט"ז, כבר הוכחנו לעיל שאין זה דעת הט"ז שהרי לא הזכיר כלל ענין הספר תורה, וכמו שהבין בדבריו הפמ"ג). וכן פסק מו"ר הגר"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון (סימן יט אות ה), שאין אומרים ברכת מעין שבע במקום שאין שם ספר תורה, ע"ש.

והן אמת דמכל הפוסקים הנ"ל אין במשמע אלא שצריך מנין קבוע וס"ת כדי לומר ברכה זו, וש"מ שא"צ בית כנסת קבוע בדוקא אלא סגי בכל מקום שקבעו להתפלל שם כמו בירידים וכו' ובלבד שיהיה שם ס"ת. וכן מוכח מכל הפוסקים ועל צבאם הרב מזבח אדמה (או"ח סימן רסח) והו"ד בספר מאור ישראל (ח"ב עמ' קנט) שחידשו, שבירושלים אומרים ברכה מעין שבע גם בבית חתנים ואבלים, שאפילו לדעת מרן ורוב הפוסקים שאין לאומרה בבית חתנים יש לומר שבעיה"ק ירושלים ת"ו רשאים לאומרה דעדיפא מבית שיש בו ספר תורה, ע"ש. ומכלל דבריהם

משמע, דאף בשאר ערים כל שיש שם ס"ת הרי זה אומרים אותה בכל מקום שקובעים להתפלל בו אף שאינו בית כנסת קבוע (ורק צריך שיתפללו שם ערבית בכל לילה כמבואר במזבח אדמה שם).

מיהו מלבד מה שהבאנו לעיל דברי הריב"ש דס"ל דבעינן לעיכובא בית הכנסת הקבוע להתפלל בו, לפי שמעיקרא לא נתקנה ברכה זו אלא בבית הכנסת שהיו הכל באים שם, וש"מ דלאו בס"ת תליא מילתא אלא רק בבית הכנסת. וכדבריו מצאנו בספר מטה יהודה למהר"י עייאש (ריש סימן רסח) דבעינן דוקא מקום הקבוע להתפלל, ודלא כמ"ש הט"ז שבירידים שנוהגים לקבוע מקום להתפלל על איזה ימים דומה לבית כנסת ואומרים שם ברכה זו. דלפ"ד ליתא, שכל מקום שאינו בית הכנסת לא מקרי קבוע, ע"ש. וכן מתבאר מדברי הגאון החיד"א בברכי יוסף (או"ח סימן רסח סעיף י' ס"ק ד) שהוסיף ע"ד השו"ע שאין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים וכו', בזה"ל: "וכן אין אומרים אותה אם בורחים מן העיר לכפרים מדבר באופל ומתפללים בכפר". ומקור דבריו משו"ת בית דוד (או"ח סימן תקלז), ושם נשאל אודות מגיפת דבר שהיתה בעיר סאלוניקי ורוב בעלי הבתים ברחו מן העיר לכפרים אשר סביבות העיר, ונסתפקו אם לומר ברכה מעין שבע. והשיב להם דפשיטא שאין לאומרה, לפי שמקומות אלו דינם כבית חתנים ואבלים שהמנהג פשוט שלא לאומרה כמ"ש השו"ע, ובודאי שאף כאן אין לאומרה משום ספק ברכה לבטלה, ע"ש.

ולכאורה זה מפורש נמי במה שהוסיף הברכ"י לציין משו"ת דבר משה (או"ח סימן כג), ושם דן בארוכה האם ברכה זו תלויה בבית כנסת קבוע דוקא או סגי בספר תורה, ונראה דמסיק שמדברי הפוסקים משמע שאין הדבר תלוי בספר תורה אלא דוקא בבית הכנסת שמתפללים שם בקבע אומרים אותה, ולא במקום שמתפללים באקראי כגון בבית חתנים ואבלים,

ואפילו יש שם ס"ת אין לאומרה, ע"ש. וכן הבינו מדבריו בפשיטות המנח"י (ח"י סימן כא) ומרן פאר הדור בשו"ת יבי"א (ח"ט סימן קח אות קכז), ע"ש. מיהו הרואה יראה שם בגוף תשו' הדבר משה, דמסיק הכי רק במקום שמתפללים בו באקראי כמו בבית חתנים ואבלים, אבל כל שמתפללים בו בקביעות אפילו מנחה של שבת בלבד ויש שם ס"ת (כעין השאלה שנשאל בה) הרי זה חשיב כבית הכנסת אף לדברי הריב"ש וסיעתו אשר עליהם סמך את יתדו. וכן מוכח מתוך שסיים "וכן כתב הט"ז", והרי הט"ז מיירי במי שקבעו להתפלל מחוץ לבית הכנסת על איזה ימים כמו שרגילים בירידים "דהוה דומה לבית כנסת קבוע" (כלשוננו). וכן מפורש בחתימת תשובתו שפסק: "כלל העולה בגוונא דנ"ד נלענ"ד שיכולים לומר ברכת מעין שבע, ועל צד היותר טוב הש"צ יתפלל בפתח הבית שבו הס"ת. והיינו דוקא אם יתפללו שם בקבע לא באקראי בעלמא כמ"ש". וזה פשוט וברור לכל בר בי רב שטרח לעיין בדבריו ולא סמך על דמיון המלקטים. אלא שלפ"ז צ"ל שלמד בדברי הט"ז שיש באותם ירידים ס"ת, ודלא כמו שהבינו הפמ"ג והמשנ"ב וכף החיים בדברי הט"ז (או שמא ס"ל שא"צ כלל ס"ת כל שמתפללים בקבע ולא באקראי). והן אמת כי מדברי מרן היבי"א שם (וכן בח"ב סימן כט אות ז) משמע דס"ל בדעת הריב"ש וסיעתו, שאין הדבר תלוי כלל בס"ת אפילו במנין קבוע אלא בעינן בית הכנסת בדוקא, מ"מ צ"ל שהביא תשובת הדבר משה רק לדחות מ"ש האור לציון בסתם שאין אומרים ברכת מעין שבע בבית שאין בו ס"ת, וע"ז העיר עליו: "לא היה לו לשנות מלשון מרן השו"ע (סימן רסח סעיף י') "שאין אומרים ברכת מעין שבע בבית חתנים ואבלים", והיינו אפילו יש שם ס"ת, וכמ"ש בשו"ת דבר משה (ח"א או"ח סימן כג) שלענין ברכת מעין שבע אין הדבר תלוי בס"ת אלא דוקא בביהכ"נ שמתפללים שם בקבע אומרים אותה ולא במקום שמתפללים באקראי כגון בבית חתנים

בשו"ת יבי"א (שם), ובנו הראשל"צ הגר"י שליט"א בספרו הבהיר ילקו"י (סימן רסח סעיף כה), שאין לאומרה אלא בבית כנסת קבוע מדין סב"ל, ע"ש.

ועכ"פ אלו ואלו פליגי על הט"ז וסיעתו, שכן לדעת הט"ז אין ברכה זו תלויה לא "בבית הכנסת" ולא "בספר תורה" אלא בקביעות מקום תפילה לחד תליא מילתא, לפיכך כל שקבעו מקום להתפלל מחוץ לביהכ"נ על איזה ימים כגון בירידם וכדו' באופן דשייך בהו האי טעמא דמאחרים לבוא, הרי זה בכלל התקנה ואומרים שם ברכה זו. וכבר ביארנו לעיל יסוד פלוגתא זו בחקירה דידן, האם מעיקרא נתקנה ברכה זו רק בביהכ"נ – דומיא דבית הכנסת שלהם שהיה בשדות, או דילמא לאו דוקא אלא ה"ה בכל מקום דשייך בו האי טעמא דמילתא. וגם הוכחנו בדיוק אמת שלשון השו"ע מכוון יותר לשיטת הט"ז וסיעתו, שכן לא זו בלבד שבכל סימן רסח לא הזכיר כלל בית כנסת או ס"ת אלא גם דקדק להעתיק את לשון מהר"י אבוהב גבי חתנים ואבלים ולא דברי הריב"ש הגם שהביא את שניהם בב"י כמקור לדבריו, ושכן משמע מציון באר הגולה.

ג. ועל כולם יש להוסיף דעת המקובלים ע"פ דברי האר"י הקדוש, שיש לומר ברכה מעין שבע בכל גוונא ובכל מקום, מפני שעל פי הסוד אינה מחמת תקנת הסכנה אלא היא כחזרת השליח ציבור והיא חלק מתיקוני התפילה כמו בשחרית ומנחה. וכה הם דברי הבן איש חי (פרשת וירא, י'): "ברכה מעין שבע אין עיקר טעם שלה מה שאמרו רז"ל (שבת כד, ב) שנתקנה בשביל המאחרין בבית הכנסת שבשדה, אלא באמת יש בה צורך גדול על פי הסוד והיא במקום החזרה. לכן גם אם מתפללין ציבור בבית חתנים ואבלים וכו' שאין שם ספר תורה חייבין לומר ברכת מעין שבע, וכן פשט המנהג בירושלים לאומרה בכל מקום שמתפללים בעשרה אע"פ שאין שם ספר תורה,

ואבלים ואפילו יש שם ס"ת אין לאומרה", עכ"ל. אבל לעולם כל שמתפללים שם בקביעות וגם יש בו ס"ת, אין משם ראיה וכדפי'. [ואפשר שגם מו"ר האור לציון לא דיבר בבתי חתנים ואבלים שמתפללים שם באקראי אלא בבתי שמתפללים שם ערבית של שבת בקבע כפי שמורה סתימת לשונו "בתי שמתפללים", ולזה כתב אין אומרים אותה כיון שאין שם ס"ת, שבאמת אם היה שם ס"ת צריך לאומרה משום דמנין קבוע וס"ת הו"ל כבית הכנסת כדעת רוב הפוסקים. ובזה סרה מעליו תלונת מרן היבי"א – הן מדברי השו"ע שדיבר בבתי חתנים ואבלים, והן מדברי הריב"ש וסיעתו שכן כבר הוכחנו שהדבר משה הבין מדבריו דסגי במנין קבוע שמתפללים בכל ליל שבת ויש בו ס"ת דהו"ל כביהכ"נ, והן מתשובת הדבר משה עצמו שכן לא זו בלבד שאין דבריהם סותרים אלא אדרבה נמצאו דבריהם מכוונים].

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (שם) שנשאל אודות אנשים הדרים בבתי גבוהים מאוד, ובלילי שבתות אינם הולכים לביהכ"נ קבוע, רק מארגנים מנין באחד הקומות ומתפללים שם, האם צריכים לומר ברכת מעין שבע. ואחרי שדן בזה לאורך ולרוחב וכמעט ולא הניח יתד ופינה בכל הפוסקים (ונסתייעתי ברבים ממקורותיו בעריכת מאמר זה), חתם בדברי ספר תורת השבת (סימן רסח ס"ק י') שהביא דברי המג"א בשם הרדב"ז ורלב"ח דבמקום שנהגו לאומרה אין למחות בידם (ולדבריו חיפש ברדב"ז ולא מצא כן ורק ברלב"ח סימן קכב כתוב כדבריו), אך אח"כ הביא את שו"ת הריב"ש (סימן מ) שמעיקרא לא נתקנה ברכה זו אלא בביהכ"נ שהכל היו באים שם, ולפי"ז יש לחזור על הכלל דספק ברכות להקל, וסיים: "ולכן לענ"ד שיאמר מגן אבות לבד בלי ברכה ויאריכו בו ובזה מתוקן הכל ואין כאן ספק ברכה שאינה צריכה", עכ"ל. ולפי הנראה לזה הסכים המנח"י עצמו, ע"ש. וכן היא מסקנת מרן פאר הדור

וזה המנהג נתפשט מזמן רבינו הרש"ש ז"ל, עכ"ל. וזאת הלכה העלה בתשובותיו (שו"ת רב פעלים אורח ח"ג סימן כג), ע"ש. וכן הוא בכף החיים (סימן רסח ס"ק ג) אחרי שכתב שאם אין ספר תורה אין אומרים אותה ודלא כדעת הט"ז וכו', הוסיף שכל זה לפי הפשט: "אבל האריז"ל בשער הכוונות נתן טעם בסוד לברכה מעין שבע, ושצריך לאומרה אחר תפילת ערבית של שבת כמו שאומרים חזרה אחר תפילת שחרית ומנחה. ואם כן לפי"ז אין חילוק בין בית חתנים ובית אבלים ובין בית שאינו בית הכנסת קבוע ואין בו ספר תורה, אלא כל שיש עשרה מתפללים ביחד בכל מקום שיהיה, צריך לומר אותה. וכן הובא בסידור חסד לאברהם, דלפי סודן של דברים אין למנוע מלאומרה בכל מקום שמתפללים. וכבר כתבנו כמה פעמים דנגד דברי האריז"ל שנותן טעם בסוד, לא חיישינן לספק ברכות", עכ"ל. וכ"פ בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה סימן לה), ע"ש.

ולפי הנראה יש לצרף אליהם גם דעת הפוסקים דס"ל שאומרים ברכה מעין שבע גם בלילה ראשון של פסח שחל להיות בשבת, אף דליכא טעמא דסכנתא שהרי משומר הוא מן המזיקים (ואכה"ל בענין זה ועוד חזון למועד בס"ד). ויש שכתבו שמנהג זה נתפשט רק בירושלים, כמבואר בספר פרי האדמה הנז"ל ופקודת אלעזר (סימן רסח סעיף י'), ע"ש. ובשמירת שבת כהלכתה (סה, הערה נח) כתב שבלוח ארץ ישראל להגרי"מ טיקוצ'נסקי מובא שנוהגים לומר בירושלים ברכת מעין שבע גם בבית שאין בו ספר תורה, והיינו כשיש קביעות להתפלל בבית זה. והעיר בשם הגרש"ז אורבך, שהכוונה לירושלים שבין החומות שקדושתה נחשבת כבית כנסת, כמבואר בשו"ת הליכות שלמה (הלכות תפילה סימן יד), ע"ש.

ויש שהפליגו לומר, שטעם זה אינו רק עפ"י הסוד אלא יש לו סימוכין גם לפי הפשט. דהנה חזינן להרמב"ם (הלכות ברכות פ"ט הלכה י"א) דנקט לה בהאי לישנא: "בלילי שבתות

חוזר שליח ציבור אחר שמתפלל בלחש עם הציבור ומתפלל בקול רם, אבל אינו מתפלל שבע אלא ברכה אחת מעין שבע... לפיכך חוזר שליח ציבור ומתפלל כדי שיתעכבו כל העם עד שישלים המתאחר ויצא עמהם", עכ"ל. הרי שלכאורה כך את שני הטעמים (טעם הפשט והסוד) בחדא מחתא, שמתחילה פתח שברכה זו הוי חזרת הש"צ לתפילת שבע שהתפללו הציבור בלחש, וסיים בטעמא דתלמודא "כדי שיתעכבו כל העם". מיהו מפירוש רש"י בסוגיין (ד"ה משום) לא משמע כן, שכתב: "האריכו תפילת הציבור שתיקנוה חז"ל לאומרה ליל שבת אחר שגמרו תפילת הלחש, כדי שבעוד שיגמרו תפילה זו יספיק יחיד שאיחר לבא לגמור תפילת מעין שבע ברכות דליל שבת והוא הרי לא יאמר ברכה אחת מעין שבע ונמצא יוכל לצאת מביהכ"נ ביחד עם הציבור ולא יבוא לידי סכנה ולא יוזק", עכ"ל.

ומבואר מדבריו דברכת מעין שבע אינה חזרת הש"צ לתפילת שבע שהתפלל עם הציבור בלחש, אלא היא תפילה בפני עצמה שנתקנה מפני הסכנה (ואצ"ל שכן היא דעת הגאונים בהגהת מרדכי שהביא הב"י ריש סימן רסח, דס"ל דבין יחיד ובין ש"צ צריך לומר ברכת מגן). ובלה"כ דוחק מאוד לאוקמי דברי הרמב"ם נגד פשטא דתלמודא שלא נתקנה תקנה זו אלא מפני הסכנה, וגם ליצור מחלוקת זרה בינו לבין רש"י וכל הראשונים שהבינו כן בפשיטות, רק עפ"י דקדוק קל בלשונו. ובפרט שהוא עצמו תלה את "חזרת הש"צ" בטעמא דתלמודא "כדי שיתעכבו כל העם עד שישלים המתאחר ויצא עמהם", וש"מ שזה עיקר טעמו. זאת ועוד, אם איתא דס"ל דהוי כחזרת הש"צ ממש כמו שחרית ומנחה כמבואר בספרי המקובלים, א"כ מדוע הוצרך להאי טעמא דתלמודא, וכי חזרת הש"צ בשחרית ומנחה היא מפני הסכנה, אתמהא! ועל כן נלענ"ד ברור שגם לדעת הרמב"ם, עיקר הטעם הוא מפני הסכנה, וז"פ.

אלא שכבר האריך מרן פאר הדור בשו"ת יבי"א (ח"ב או"ח סימן כט אות ז) לדחות דברי המקובלים, והניף ידו בשנית בספרו הליכות עולם (ח"ו עמוד עז), שהעיקר כדעת הסוברים דאמרינן ספק ברכות להקל גם נגד דברי האריז"ל, ושכן היא דעת רבים מן הפוסקים. ועל כן אין לברך ברכת מעין שבע בבית חתנים ואבלים וכיוצא בהם, לפי שלא נתקנה לאומרה אלא בבית הכנסת. ורק בירושלים שכבר נהגו לאומרה בכל מקום יכולים להמשיך כמנהגם, ולא כמו שכתב הבן איש חי שצריך לאומרה בכל מקום מפני שיש צורך על פי הסוד, שספק ברכות להקל, ע"ש. וע"ע בזה בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן מד) ושו"ת הר צבי (או"ח ח"א סימן קנב), ואכה"ל עוד בזה.

ד. הא קמן חמש שיטות בהאי מילתא: א. דעת הט"ז וסיעתו, דבכל מנין קבוע אומרים ברכת מעין שבע אפילו שאינו בית הכנסת ואין שם ספר תורה, אלא שנחלקו הפוסקים מהו מנין "קבוע" לענין זה. ב. דעת האליה רבה ופמ"ג וערוה"ש ומשנ"ב ועוד, דלא סגי במנין קבוע לחוד אלא צריך שיהיה שם ספר תורה, ומיהו א"צ בדוקא שיהיה בית כנסת קבוע. ג. דעת הריב"ש וסיעתו, שאין אומרים אותה אלא בבית כנסת קבוע ולא סגי במנין קבוע אף שיש בו ספר תורה, לפי שמעיקרא לא נתקנה ברכה זו אלא בבית הכנסת שהיו הכל באים לשם. ד. דעת המג"א בשם הרלב"ח, שלכתחילה אין לאומרה אלא בבית הכנסת או מנין קבוע, מיהו הנוהגים לאומרה אפילו במקום שמתפלל ים בו באקראי אין למחות בידם. ה. דעת המקובלים, שיש לאומרה בכל מקום שהציבור מתפללים בו אפילו באקראי ואצ"ל אפילו שאינו בית הכנסת ואין שם ספר תורה, מפני שהוא כחזרת הש"צ ויש בו טעם בסוד, וכן פשט המנהג בירושלים.

ואמנם היה מקום להורות בזה כשיטה ראשונה שהיא דעת הט"ז וסיעתו, מפני שלזה מטיין דברי השו"ע כמו שביארנו. או לפחות כשיטה

שניה, שהיא דעת רוב הפוסקים. מכל מקום כלל גדול בדינו דספק ברכות להקל, ועל כן יש לנו לתפוס כדעה המחמירה שהיא דעת הריב"ש וסיעתו וכמו שהורה מרן היבי"א, שאין לאומרה אפילו במנין קבוע שיש בו ספר תורה אלא אך ורק בבית הכנסת הקבוע לתפילה. וכן אין לאומרה כלל בליל פסח שחל להיות בשבת, מפני שהוא לילה השמור מן המזיקים. לבד מתושבי עיה"ק ירושלים ת"ו שרשאים לאומרה בכל מקום שהציבור מתפללים בו אפילו באקראי, משום שכבר נהגו בזה כדעת המקובלים (ואין אומרים סב"ל במקום מנהג).

ברם לגבי נידון דידן שכל גבאי בתי הכנסת עקרו את מקום התפילה לחצר ביהכ"נ עפ"י הוראת משרד הבריאות ופסיקת הרבנים, אפשר דכ"ע לא פליגי דהו"ל כבית הכנסת לענין ברכה מעין שבע, מכמה אנפי. דהנה המעיין בגוף תשובת הרב דבר משה הנז"ל, ימצא שנשאל כעין זה ממש אודות ברכת מעין שבע אם אומרים אותה בבית שיש בו ספר תורה ואין מתפללים באותו בית זולת ממנחת שבת ולפעמים תפילת ערבית בשבת באקראי בעלמא. ואת"ל דאומרים שם ברכת מעין שבע משום כבוד הס"ת, האם זה דוקא כשמתפללים בתוך הבית או דילמא אף אם יתפללו חוץ לאותו בית בשטח שלפניו שפיר דמי לומר שם ברכת מעין שבע. ואמנם כאמור דעתו כשיטת הריב"ש וסיעתו שאין הדבר תלוי בס"ת, אלא בענין שיתפללו שם בקבוע ולא באקראי בעלמא. אך בהמשך דבריו חש לדברי הסוברים שברכת מעין שבע תלויה בס"ת דוקא משום דמעיקרא נתקנה בביהכ"נ ובמקום שיש ס"ת הו"ל כבית כנסת, ונפק"מ בשאלה השניה שנשאל האם גם כשמתפללים בשטח שלפני הבית אשר בו הס"ת שפיר דמי לומר שם ברכת מעין שבע, והשיב בזה"ל: "ואמנם אף שנאמר דברכת מעין שבע הדבר תלוי לאומרה במקום שיש בו ס"ת דוקא וכו', נראה דבנ"ד אם יתפללו

בשטח שלפני הבית שבו הס"ת בקבע יש לאומרה, דאותו מקום חשיב כבית שבו הס"ת כמ"ש מהרי"ל בהלכות תפילה (דף פג, ב) בשם מהרי"י סגל ז"ל גבי נפילת אפיים, דבחצר ביהכ"נ כל זמן שפתח ביהכ"נ פתוחה נופל ומכסה פניו. ואם הפתח נעולה, יאמר תחינה בלי כיסוי עינים דאז לא מצי לקיים ויפול ע"פ ארצה לפני ארון ה' עכ"ד. והזכיר בד"מ ובס' המפה סי' קלא, והרב מג"א כתב שנופלין בב"ה של נשים. מכל זה משמע דאף שבמקום שעומד אינו נגד היכל ה', כיון שפתח ביהכ"נ פתוח סגי. וכ"כ הט"ז ז"ל דכיון שמתפלל בחצר שרואה הפתח, אומרים נפילת אפיים, וכן משמע שם במהרי"ל עכ"ד. ויעויין בספר שיירי כנה"ג אות ה- ו', עכ"ל. ומכאן זה העלה בחתימת תשובתו: "כלל העולה דבגוונא דנ"ד שיכולין לומר ברכת מעין שבע, ועל צד היותר טוב הש"צ יתפלל בפתח הבית שיש בו הס"ת. והיינו דוקא אם יתפללו שם בקבע ולא באקראי בעלמא כמ"ש" (כלומר שיתפללו שם ערבית בשבת בקביעות ולא באקראי כמו שמתפללים בבית חתנים ואבלים כמבואר להדיא בגוף דבריו), עכ"ל. וכ"ש בנ"ד שאין מתפללים בחצר הבית שיש בו ס"ת, אלא מתפללים בחצר בית הכנסת עצמו, וז"פ.

הנה כי כן מפורש לפנינו דעת גדולי הפוסקים ועל צבאם מהרי"ל וד"מ ומג"א וט"ז, דחצר בית הכנסת חשיב כבית הכנסת עצמו לענין נפילת אפיים, כל שפתח ביהכ"נ פתוחה ואפילו שאין מתפללים כנגד פתחו ממש אלא מצדדיו. ומהם למד הרב דבר משה (אשר כמעט כל הפוסקים החשיבו את דעתו והקפידו לצטט מדבריו לגבי אמירת ברכת מעין שבע), שכן הוא הדין לגבי ברכת מעין שבע. וע"ש שדחה דברי "החכם השלם" החולק דס"ל דכיון דהחצר היא רשות אחרת לענין תפילה ה"ה נמי לענין ברכת מעין שבע ונפילת אפיים, וז"א דדוקא לענין תפילה הוי רשות אחרת משום דבראיה תליא מילתא משא"כ לגבי ברכת מעין שבע ונפילת אפיים

וזימון. וסיים: "ולו יהיה ספק בדבר, הו"ל ס"ס אי העיקר דדינא בעינן מקום שיש ס"ת דוקא לברכת מעין שבע, דהא דבר זה בעצמו חידוש הוא שחידש הרב כנה"ג ולא משמע הכי משאר פוסקים כמ"ש הוא עצמו כמסתפק אמרה. ואת"ל דהכי קי"ל, ספק אם בכי האי גוונא דנ"ד דפתח הבית שבו הס"ת פתוח ואומרים שם בקבע הו"ל כמקום ס"ת כדין נפילת אפיים", עכ"ל. ועיין במנח"י (שם) שכן הבין מדבריו.

ודון מינה ואוקי באתרין, דלא מבעיא לשיטת הט"ז וסיעתו שא"צ כלל ספר תורה או בית כנסת בדוקא אלא סגי במנין קבוע לענין אמירת ברכת מעין שבע כמו שביארנו, אלא אף לשיטת האליה רבה וסיעתו דבעינן נמי שיהיה שם ס"ת או אפילו לדברי המפליגים בחומרא שלמדו בדעת הריב"ש וסיעתו דבעינן "בית הכנסת" בדוקא, הרי שלדעת גדולי הפוסקים חצר בית הכנסת הו"ל כבית הכנסת עצמו לענין ברכת מעין שבע. ונמצא שבנ"ד אפשר דלית מאן דפליג שאומרים ברכת מעין שבע בחצר בית הכנסת, שהרי חברו בו כל תנאי הברכה: מתפללים בחצר ביהכ"נ בהוראת הרבנים והגבאים מכורח חוקי הבריות, ולא כיחידים הפורשים מן הציבור. וגם מתפללים שם בקביעות שחרית מנחה וערבית ברציפות (כחומרת הרב אשל אברהם) ללא הגבלת זמן עד אשר ירחם ה' עלינו, וכבר עברו קביעות של "איזה ימים" (כלשון הט"ז) "וכמה שבעות" (כלשון שו"ע הרב). וגם פתח ביהכ"נ פתוחה (ואף מתפללים בתוכו במכסת האנשים המותרת), ויש שם תיבה בכל המניינים ומוציאים להם ס"ת בימים הנצרכים. ועל כן פשוט וברור לענ"ד, דבנ"ד ליכא פלוגתא וממילא אין שייך בזה דין סב"ל, ורשאים לומר ברכת מעין שבע.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר, שגם הרב בית דוד (שהביא הברכה) אשר דן במי שברחו לכפרים מפני המגפה וכו' שאינם רשאים לומר שם ברכת מעין שבע מדין סב"ל. אפשר שלא

הורה כן אלא כשמתפללים שם בבתיים או בחצרות סתם, אבל כל שמתפללים בחצר בית הכנסת כמו בנ"ד בצירוף כל התנאים הנז"ל, שפיר רשאים הם לומר ברכת מעין שבע כדפי'. ואולי זה עומק כוונת מרן החיד"א בברכ"י (שם) במה שציין אחרי שהביא דברי הרב בית דוד: "ועיין שו"ת דבר משה ח"א או"ח סימן כג". ואפשר שזה גם כוונת הרב דבר משה עצמו במה שחתם את תשובתו "ועיין בספר בית דוד סימן תקלז".

וגדולה מזו יש לנו ללמוד, מדברי שו"ת מנחת יצחק (שם). דהנה כאמור פסק להחמיר באותם המתגוררים בקומה גבוהה ומתפללים שם ערבית של שבת, שיאמרו ברכת מגן אבות בלי שם ומלכות. אולם באותה תשובה פסק בשם הרב תהלה לדוד (סימן רסח ס"ק יג) שאם כל הציבור או רובו מתפללים בבית אחר שלא בביהכ"נ מאיזה טעם, אומרים ברכת מעין שבע, דבזה שייך שפיר הטעם דמאחרין לבוא. ועיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן עו אות כ) שהעתיק דבריו. וסיים המנח"י: "וכן היה כבר כמה פעמים שהוצרך הציבור – בפקודת הבד"צ שליט"א לצאת ולמחות ברחובה של עיר, ונסגרו הבתי כנסיות ובתי מדרשות, ואמרו ברחובה של עיר ברכת מעין שבע", ע"ש. הרי שאפילו שהתפללו שם רק פע"א תפילת ערבית של שבת, מ"מ כיון שנסגרו בתי הכנסת בפקודת הבד"צ ועקרו חלק מהציבור (הנשמעים להוראתם) את מקום תפילתם לרחובה של עיר, חשיב כבית הכנסת עצמו לענין ברכת מעין שבע. וא"כ כ"ש בנ"ד שכל הציבור כולו עקר את מקום תפילתו בהוראת הרבנים די בכל אתר ואתר, ולא לרחובה של עיר אלא לחצר בית הכנסת עצמו. וז"פ וברור.

ובר מן דין ולרווחא דמילתא, יש לתמוך עוד בזה מצד קדושת חצר בית הכנסת. דהנה תנינן במגילה (כו, א): "בני העיר שמכרו רחובה של עיר, לוקחים בדמיו בית הכנסת. ובגמ' שם

אמרין, זו דברי רבי מנחם ברבי יוסי אבל חכמים אומרים הרחוב אין בו משום קדושה ואע"פ שמתפללין בו בתעניות ובמעמדות משום דאקראי בעלמא הוא". ובטוש"ע (אור"ח סימן קנד סעיף א) פסקו כדברי חכמים, וז"ל: "רחבה של עיר אע"פ שמתפללים בה בתעניות אין בה משום קדושה מפני שהוא עראי ולא נקבעה לתפילה, וכן בתים וחצרות שמתקבצין בהן להתפלל באקראי, אין בהם שום קדושה". ועיין במג"א (שם ס"ק א) שכתב, ועזרות שלנו לא עדיפי מבתיים וחצרות. אולם סיים בשם המהרי"ט: "ושמא כיון שמתפללים תדיר בהם כל זמן שהם נדחקים, נעשו קודש". וכ"פ בערוך השולחן (שם סעיף ז), שהעזרות של בית הכנסת אין בהם קדושת ביהכ"נ אפילו אם מתפללים בהם באקראי, אבל אם מתפללים שם תמיד יש עליה קדושת בית הכנסת, ע"ש. וגדולה מזו מבואר במשנה ברורה (שם אות ג), שאחרי שהביא דברי המהרי"ט הוסיף: "שבעיירות גדולות שהדרך להתפלל שם בעזרה בקביעות, פשוט דכל קדושת בית הכנסת עליו (וע"ע שער הציון שם ס"ק ג). וגם הרב כף החיים (שם ס"ק א) הביא דברי המהרי"ט, ושכן פסקו גם הרב כנסת הגדולה ואשל אברהם, ע"ש. ועכ"פ גם לולי דברי המהרי"ט, הרי מפורש בש"ס ובטוש"ע ובכל הפוסקים הללו, דדוקא מקום שמתפללים שם "באקראי" אין עליו קדושת ביהכ"נ, אבל כשמתפללים שם כל זמן שהם "נדחקים" הרי זה נעשה קודש. וא"כ כ"ש בנ"ד שנוזקו כל הציבור לעקור את מקום תפילתם לחצר בית הכנסת שאין לך גדר של "נדחקים" גדול מזה, וגם פתח ביהכ"נ פתוח לפנייהם. זאת ועוד אף את"ל שאין בזה די כדי שיהיה קדושת בית הכנסת עליו, מ"מ גבי ברכת מעין שבע שאין אומרים אותה בזה"ז אלא משום "מנהג אבותינו בדינו", אפשר דסגי בזה כדי להחשיבו בכלל מנהג אבותינו שהרי ודאי לא גרע "חצר" בית הכנסת "מהשדות" אשר הוכרחו להתפלל שם מפני סכנת הגויים.

ואכן יעויין למרן פאר הדור אשר כאמור לעיל הפליג לחומרא מדין סב"ל שלא לברך ברכת מעין שבע אלא בבית הכנסת דוקא, מכל מקום בשו"ת יבי"א (ח"ב סימן כט סעיף ז) הביא דברי הרב פרי האדמה שכתב שבמקום שמתפללים בעזרה "החיצונית" תדיר יומם ולילה ובשעת קריאת ספר תורה מביאים שם ס"ת מהעזרה הפנימית, אין שום פקפוק שבודאי לכולי עלמא אומרים ברכת מעין שבע, ע"ש. ולענ"ד כן ה"ה בנ"ד שהוכרחו להתפלל בחצר ביהכ"נ תדיר יומם ולילה עד אשר ירחם ה', וגם בימים כתיקונם מתפללים שם כל זמן "שנדחקים" ומוציאים לשם ספר תורה.

ה. סוף דבר הכל נשמע, שברכת מעין שבע נפרדו בה דעות הפוסקים ראשונים ואחרונים – הן בטעמה ויסודה והן בתנאים הנדרשים כדי לברכה. והואיל וכלל גדול בידינו שספק ברכות להקל, יש לנו לתפוס כשיטה המחמירה – שאין אומרים אותה אלא בבית הכנסת הקבוע לתפילה, מפני שמתחילה לא נתקנה אלא בבתי כנסיות שבשדות. אבל כל שמתפללים אפילו בקביעות בכל מקום שהוא מחוץ לבית הכנסת (ובית המדרש) מכל סיבה, אין אומרים אותה ואע"פ שיש שם ספר תורה. וכמו כן אין אומרים אותה כלל בליל חג ראשון של פסח שחל להיות בשבת, משום שהלילה הזה משומר מן המזיקים ולא שייך בו טעם התקנה. לבד מעיה"ק ירושלים תובב"א שאומרים אותה שם בכל שבתות השנה בכל מקום שמתפללים בו בציבור אפילו באקראי כגון בבתי חתנים ואבלים ואע"פ שאין שם ס"ת, מפני שכבר מקדמת דנא נהגו בזה כדעת המקובלים, שברכת מעין שבע לא נתקנה מפני הסכנה אלא היא חלק מהתפילה כעין חזרת הש"צ בשחרית ומנחה וגם יש בה טעם בסוד. ומכל מקום בנדון שלפנינו, שכל גבאי בתי הכנסת עקרו את מקום התפילה לחצר בית הכנסת על פי הוראת משרד הבריאות ופסיקת הרבנים, אפשר שלדעת הכל יש לו דין בית

כנסת לענין ברכת מעין שבע, מפני שחברו בו כל תנאי הברכה הנזכרים בפוסקים ראשונים ואחרונים, כמו שביארנו באורך מאמר זה. ומימלא אין שייך בזה דין סב"ל, ורשאים לומר שם ברכה מעין שבע (גם מחוץ לירושלים). ועכ"פ אין למחות בידי המברכים מפני שיש להם על מי לסמוך, ואדרבה המוחה בידם אין לו במי לסמוך את מחאתו.

וזאת תורת העולה בכל השאלות שבנ"ד: א. ברכת מעין שבע שאומר הש"צ אחרי תפילת לחש של ערבית בליל שבת, איננה כחזרת הש"צ או חלק מתיקוני התפילה אלא היא תקנה מיוחדת שנתקנה בימי התלמוד מפני סכנת המזיקים בשביל בני אדם שמאחרים לבוא שיסיימו תפילתם בעוד הש"צ מאריך באמירתה, יען כי בתי כנסיות שלהם היו בשדות שמחוץ לשוב. אך לדעת המקובלים אין זה עיקר טעמה אלא באמת יש בה צורך גדול ע"פ הסוד והיא במקום החזרה. ומ"מ לדברי הכל אין היחיד אומר אותה, שלא תיקנו ברכה זו אלא בציבור, ויחיד האומרה הרי זו ברכה לבטלה. ב. בזמן הזה אנו ממשיכים לאומרה אע"פ שבטל הטעם, משום מנהג אבותינו בידינו. אלא שנחלקו הפוסקים ראשונים ואחרונים, האם מעיקרא נתקנה רק בבית הכנסת הקבוע לתפילה וזה המנהג שקיבלנו עלינו, או שקיבלנו לאומרה בכל מקום שציבור מתפללים בו בקביעות מפני שעכ"פ שייך בו טעם המאחרים לבוא. ויש בזה נפק"מ להלכה, כמו שיבואר להלן. ג. אין אומרים ברכת מעין שבע במקום שמתפללים בו באקראי כגון בבית חתנים ואבלים, משום שאין שייך שם טעם המאחרים לבוא ואינו בכלל התקנה. ואמנם לדעת המקובלים אומרים אותה בכל מקום שציבור מתפללים בו אפילו באקראי, מפני שכאמור יש בה טעם בסוד והיא חלק מהתפילה. וכבר רבו הפוסקים הסוברים שאומרים ספק ברכות להקל גם נגד דברי האריז"ל, ולכן אין לאומרה

ו. לדעת גדולי האחרונים, חצר בית הכנסת נחשב כבית הכנסת עצמו לענין נפילת אפיים, כל שפתח בית הכנסת פתוחה ואפילו שאין מתפללים כנגדו ממש אלא מצדדיו. ומזה למדו הפוסקים בפשיטות, שכן הוא הדין לגבי ברכת מעין שבע. ז. חצר בית הכנסת שמתפללים בו כל זמן שהם נדחקים ומוציאים לשם ספר תורה בשעת הצורך, הרי זה נעשה קודש. ח. בימים הללו בהם נאלצו כל הציבור לעקור את מקום תפילתם לחצרות בתי הכנסת בהוראת משרד הבריאות ופסיקת הרבנים, רשאים לומר שם ברכת מעין שבע. שהרי מתפללים שם בקביעות כבר כמה חודשים שחרית מנחה וערבית בלי הגבלת זמן עד אשר ירחם ה' עלינו, וגם פתח בית הכנסת פתוחה ויש שם תיבה ומוציאים להם ס"ת בימים הנצרכים, וכבר ביארנו שבמילוי כל התנאים הללו דין החצר הוא כמו בית הכנסת לענין ברכת מעין שבע, וא"כ ליכא בזה פלוגתא ואין שייך בו דין סב"ל. וטוב שיהיה פתח בית הכנסת פתוחה לפנייהם ויתפללו כנגדו או שיעמוד שם הש"צ, מיהו גם אם הוצרכו להתפלל בצדי ביהכ"נ אין זה מעכב ויכולים לאומרה.

כלל העולה בהא נחתינא ואסקינא, שבימים הללו בהם נאלצו כל הציבור לעקור את מקום תפילתם לחצרות בתי הכנסת בהוראת משרד הבריאות ופסיקת הרבנים, וכבר מתפללים שם בקביעות זה כמה חודשים עד אשר ירחם ה' עלינו, רשאים לומר שם ברכת מעין שבע. וטוב שיהיה פתח בית הכנסת פתוחה לפנייהם ויתפללו כנגדו או שיעמוד שם הש"צ, מיהו גם אם הוצרכו להתפלל בצדי ביהכ"נ אין זה מעכב ויכולים לאומרה. אולם המתפללים בחצרות הבתים או בכל מקום שאינו חצר ביהכ"נ אע"פ שמתפללים שם בקביעות עד אשר ירחם ה' וגם יש שם ס"ת קבוע, לא יאמרו ברכה זו מדין ספק ברכות להקל. לבד מתושבי עיה"ק ירושלים ת"ו שכבר קיבלו עליהם לאומרה בכל מקום שמתפללים בו בציבור אפילו באקראי ואף שאין שם ס"ת,

בבית חתנים ואבלים. לבד מתושבי עיה"ק ירושלים ת"ו שכבר קיבלו עליהם מקדמת דנא לנהוג בזה כדעת המקובלים, שרשאים לאומרה שם. ד. המתפללים במנין קבוע מחוץ לבית הכנסת כגון אלו המתגוררים בקומה גבוהה שמתפללים שם בציבור בליל שבת או הנוסעים לירידים לכמה ימים או שבועות וקובעים שם מקום לתפילתם וכל כיו"ב, נחלקו בזה הפוסקים לארבע שיטות: יש אומרים שלא נתקנה אלא בבית הכנסת הקבוע לתפילה, לפיכך אין לאומרה מחוץ לבית הכנסת אפילו במנין קבוע שיש בו ספר תורה. ויש אומרים שכל מקום שמתפללים בו בקביעות ויש שם ספר תורה דינו כבית הכנסת לגבי ברכת מעין שבע, אלא שנחלקו האחרונים מהו גדר "קבוע" לענין זה, האם די בתפילת "ערבית" של שבת או בתפילות של "כמה ימים" או "שבועות" או שצריך שלוש תפילות ברציפות במשך כמה ימים. ויש אומרים שבכל מנין קבוע אומרים ברכת מעין שבע אפילו שאינו בית הכנסת ואין שם ספר תורה, וכבר ביארנו מהו גדר "קבוע" לענין זה. ויש אומרים שאמנם לכתחילה אין לאומרה אלא בבית הכנסת או מנין קבוע, מיהו הנוהגים לאומרה אפילו במקום שמתפללים בו באקראי אין למחות בידם. ומכל מקום כלל גדול בידינו דספק ברכות להקל, ועל כן יש לנו לתפוס כדעה המחמירה שאין לאומרה אפילו במנין קבוע שיש בו ספר תורה אלא רק בבית הכנסת הקבוע לתפילה. לבד מתושבי עיה"ק ירושלים ת"ו אשר כאמור קיבלו עליהם לאומרה בכל מקום שמתפללים בו בציבור אפילו באקראי, כמנהג המקובלים. ובני אשכנז נוהגים לאומרה בכל מקום שמתפללים בו בקביעות של ימים או שבועות, ובלבד שיש שם ספר תורה. ה. יש מי שחידש, שציבור המתפלל ברחובה של עיר בהוראת הרבנים לצורך מחאה, אומרים שם ברכת מעין שבע אע"פ שמתפללים שם רק ערבית של שבת. אך כאמור אין זה דעת כל הפוסקים, והילכך אין לאומרה מדין סב"ל.

כמנהג המקובלים. ובני אשכנז נוהגים לאומרה בכל מקום שמתפללים בו בקביעות (של ימים או שבועות) ובלבד שיש שם ספר תורה. עכ"ל.

וכן נראה דעתו של הגאון רבי דוד יוסף שליט"א בספרו הלכה ברורה (סימן רס"ח סעיף לו) שכתב כל מקום שהוא קבוע לתפלה בכל יום וגם יש שם ספר תורה אומרים שם ברכה מעין שבע ואפילו אינו בית כנסת וכן בבית מדרש שלומדים שם תורה ומתפללים שם אומרים ברכה מעין שבע אפילו אין שם ספר תורה, וכן מקום שקבעוהו לתפלה למשך כמה שבועות ויש שם ספר תורה אפילו אינו בית כנסת קבוע אומרים שם ברכה מעין שבע, ואם קבעו ציבור אנשים מקום להתפלל בו במשך כמה ימים רצופים, וגם יש שם ספר תורה וכגון היוצאים לבית מלון למשך כמה ימים ויש שם מקום שקובעים אותו לתפלה ויש שם ספר תורה אם רצו לומר ברכה מעין שבע יש להם על מה שיסמכו. ובמקום שמתפללים בו באקראי שאין אומרים שם ברכה מעין שבע אין הדבר תלוי בכמות המתפללים אם הם מרובים או מועטים ואפילו אם רוב הציבור הנמצאים בעיר מתפללים שם, וכגון במקום שמתפללים רוב אנשי העיר ברחובה של עיר מחמת סיבה כל שהיא כל שאינו מקום קבוע לתפלה אין אומרים בו ברכה מעין שבע, ומקום שמתפללים שם בקביעות אן ורק בליל שבת אין אומרים שם ברכה מעין שבע. ומכל מקום אם יש שם ספר תורה אם רצו לומר ברכה מעין שבע יש להם על מה שיסמכו, וכל שכן מקום שמתפללים שם תפלת ערבית בכל יום, ויש שם ספר תורה שרשאים לומר ברכה מעין שבע. עי"ש.

אמנם מרן הראש"ל הרה"ג יצחק יוסף שליט"א בתשובתו להרה"ג אליהו שוויכה שליט"א רב קהילת "שערי השלום" רמת אביב (הובא בקובץ משנת יוסף אייר התש"פ סימן מא) כתב וז"ל: בדבר שאלתו אודות בית הכנסת שלהם שהוא קבוע, ויש בו ארון קודש וריהוט ונמצא במרתף, ולמרתף יש כניסה מיוחדת לה, ועקב הנחיות

משרד הבריאות העברתם את התפילות למבואה שצמודה לכניסה למרתף בית הכנסת, ושמתם שם כיסאות שולחן וסידורים. ובתפילות מוציאים לשם ספר תורה. ושאלתם האם ניתן לומר שם ברכת מעין שבע בליל שבת קודש, לאור מה שפירסמנו במכתב שאין לומר ברכת מעין שבע בכל המניינים המתקיימים ברחבות וחצרות ביהכ"נ וכו' בתקופה זו. שמא אצלכם יש מקום לחלק.

ובאמת שכבר הרחבנו לבאר נושא זה בילקוט יוסף שבת (תשע"א, ס' רסח סעי' כה-כו, עמ' תקלה, ועמ' תקמה), ע"ש באורך מה שקשור לנידון ברכת מעין שבע בכאלו מצבים, וגם במכתב שפרסמנו ביארנו גדר הענין מתי כן אפשר לברך לכ"ע. אולם כעת נשיב מה שקשור למקרה שלכם אם אפשר לומר ברכת מעין שבע.

דהנה עיקר מקור דברי מרן הש"ע בזה (בסי' רסח), הוא בתשובת הריב"ש (סי' מ) שכתב, אין אומרים אותה בבית חתנים או בבית אבלים, "לפי שמתחלה לא תיקנוה אלא בבית הכנסת", שהיו הכל באים לשם, והיתה בשדה במקום סכנת מזיקים. ע"כ. ומרן הב"י (שם) הביא כן גם בשם ספר המנהגות, והארחות חיים, ומהר"י אבוהב. וכן בב"י יו"ד (סי' שצג) הביא כן משם הכל בו. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' יח), שאין לומר ברכה מעין שבע "אלא בבית הכנסת הקבוע לרבים", כמ"ש בתשו' הריב"ש. ע"ש. וכ"כ הגאון מהרלנ"ח בתשו' (סי' קכב), וז"ל: ומצאתי בתשו' הריב"ש ובספר המנהגים שהועתק בפירושו של רבינו יצחק אבוהב, שהעידו, שהמנהג משנים קדמוניות שלא לומר ברכה מעין שבע בבית חתנים ובית אבלים, "משום שמעולם לא הותקנה לאומרה בבית חתנים ואבלים אלא רק בבתי הכנסת בלבד", כפי שנראה מטעם התקנה, "וחייבים אנו לקבל עדותם" וכו', וכבר הורה לנו הגאון מהר"י אבוהב, שהוא הגדול מכל בני דורו, הוראה למעשה, שאין לאומרה בבית חתנים ואבלים. ע"כ. ובשירי כנה"ג (סי' רסח הגב"י אות ט) פירש

בזה, דאפילו מתפללים שם בכל לילה, כיון שאינו בהכ"נ קבוע הו' כיחידים ואין לאומרה. ע"כ.

והנה הט"ז (סי' רסח סק"ח), אחר שביאר ככל האמור, כתב וז"ל: ומ"מ נראה דאותן שקובעים מקום להתפלל על איזה ימים כמו שרגילים לעשות בירידים, "זה הו' דומה לבית כנסת קבוע" ואומרים שם ברכה זו. ע"כ. ואף שהגאון מהר"י עייאש בספר מטה יהודה (סימן רסח סק"א) העיר על דבריו, וכתב, שהמתפללים בחצריהם במנין, אין להם לומר ברכה מעין שבע אע"פ שהם צבור, שלא תקנו חכמים ברכה זו אלא במקום תיבה וס"ת של בית הכנסת קבוע, ודלא כמ"ש הט"ז, שמותר לאנשי הירידים שנוהגים לקבוע מקום לתפלה, לומר ברכה מעין שבע, משום דדמי לבית הכנסת קבוע, דלפענ"ד ליתא, "שכל מקום זולת בהכ"נ לא מקרי קבוע" ואין לאומרה. ושכן מוכח בשו"ת כנה"ג, ואפילו אם נולד ספק בדיון זה, ספק ברכות להקל. ע"כ. אולם בספר מאורי אור (חלק באר שבע דף קג סע"ב) כתב לבאר דברי הט"ז באופן שגם הוא מודה בזה לדברי המטה יהודה, וביאר דלעולם "אין לומר ברכת מעין שבע חוץ מבהכ"נ, ואפילו במקום קבוע", ודברי הט"ז לא נאמרו אלא "במקום המיוחד לתפלה, וסגור ונעול בין זמני התפלה שאין משתמשים שם תשמיש הדיוט", והבו דלא להוסיף עלה, כי בזמנינו גם בבהכ"נ אינו אלא ממנהג אבותינו. ע"כ. (וכ"כ עוד בחלק בן נון דף קנד ע"א). ובספר אשל אברהם מבוטשאטש כתב ליישב דברי הט"ז באופן אחר, דלא קאמר אלא כשהמקום קבוע במשך כמה ימים רצופים ומתפללים בצבור שחרית מנחה וערבית, ע"ש. ובש"ע הגר"ז (סי' רסח סט"ו) פירש דברי הט"ז באופן שרגילים לקבוע מקום תפילה "על כמה שבועות". וכ"כ הגר"ח נאה בס' קצות השלחן (סי' עז ס"ה), ובקיצור ש"ע (גאנצפריד סי' עז ס"ז), ע"ש.

ונמצינו למדים מכלל דברי רבותינו הפוסקים הספרדים, אשר עליהם אנו נשענים, ומימיהם

אנו שותים, שלא נתקנה ברכת מעין שבע ע"י רבותינו אלא כאשר המקום מצד עצמו מוגדר כבית כנסת, דהיינו שהוא מיועד במהותו לתפילות ויש לו דין של קדושת בית הכנסת. משא"כ במקום שמוגדר כחצר של בית, או חצר של בית כנסת, או לובי של בנין, וכל כיו"ב, אף שבאים שם להתפלל בקביעות, שלוש פעמים ביום, עם ס"ת, זה לא משנה את הגדרת המקום מחצר או לובי, לבית הכנסת, שהרי עיקר יעודו נשאר חצר בית לכל שימושיו, ורק ביני וביני מגיעים להתפלל, והרי זה כטפל ובטל לכלל יעודו של החצר או הלובי, ושמו ומהותו של החצר נקבע לפי עיקר יעודו ותשמישו. וע"פ זה כתבנו במכתב שפרסמנו (ס"ב), שמקום פתוח "שתיחמו אותו וסגרו אותו לכמה חודשים, ואין עושים בו שום תשמיש אחר בין בשעת התפילות בין שלא בשעת התפילות, זולת תפילות ודברים שבקדושה" ע"פ ההנחיות, יש לו דין של מקום קבוע לתפילה לזמן זה, ורשאי לומר בו ברכת מעין שבע. ולכתחילה יש להניח שם גם ס"ת בקביעות כדי שיהיה לכ"ע. ע"כ. והטעם מבואר לפי האמור, מכיון שבזה נעשה מיועד בעיקרו ומהותו רק לתפילות ודברים שבקדושה, ומעתה יש עליו גדר בית כנסת ולא חצר, ושפיר יש לברך בו אליבא דכולי עלמא.

ומה שכתבנו שצריך לייעד אותו לכמה חודשים, לאו דוקא, אלא העיקר שהוא לזמן ממושך ובלתי מוגבל, ולאפוקי ממקום שיחליטו לתחמו מראש רק לשבוע למשל, וידוע מראש שאח"כ יחזירו את ייעודו לתשמישו הקודם אף אם לא יגמר עד אז צורך השעה, בזה אין התיחום העראי הופך אותו למהות של בית כנסת. אבל אם תיחמוהו וייעדוהו לזמן בלתי מוגבל, עד יעבור זעם, ומתפללים שם כל התפילות, וסוגרים אותו בין התפילות שאין בו שום תשמישים אחרים זולת תשמישי בית הכנסת, נמצא שלכל הדעות

נכלל בהגדרת בית הכנסת, שגם בו נתקנה ברכת מעין שבע. לא מבעיא לדעת האשל אברהם והגר"ז וקצוה"ש וקיצור ש"ע שהצריכו כמה שבועות, ומשמע בדבריהם שאינם מצריכים לתחמו ולנועלו משאר תשמישים בין התפילות, ואינו מדין "גדר בית כנסת", אלא הלכו אחר הטעם של התקנה מפני המאחרים, וכמבואר בש"ע הגר"ז להדיא, דנמצא לשיטתם דפשיטא דבנ"ד מהני, דאיכא טעמא דמאחרין. אולם אף לדין דבתר רבותינו הספרדים גירין דלא מהני לן טעמא דמאחרין, והעיקר הקובע אצלנו הוא גדר ויעוד של בית כנסת, ושאנו שמתחמו וסוגרו בין התפילות באופן שאינו מיועד לשום תשמישים זולת תפילות ושאר תשמישי בית הכנסת, הרי שלכל הדעות ואף לדעת המטה יהודה והשכנה"ג שפיר דמי, ויש לברך בו ברכת מעין שבע. וכמו שביאר לנכון הרב מאורי אור הנ"ל.

ומעתה לגבי הנידון שלכם, נמצא שמאחר ומקום התפילות כעת אינו מוגדר ומיועד לבית כנסת בלבד, עדיין לדעת רבותינו הספרדים אי אפשר לומר בו ברכת מעין שבע. אבל יש תקנה לזה, מכיון שחשוב לכם מאד אמירת ברכת מעין שבע שיש לה צורך ע"פ הקבלה, לכן אם תיעדו את המקום רק לתשמישי בית כנסת לזמן בלתי מוגבל, עד יעבור זעם, באופן שתתחמו ותסגרו את המקום לתפילות בלבד, באופן שבין בשעת התפילות בין שלא בשעת התפילות לא תעשו בו שום שימוש זולת תפילות ותשמישי בית הכנסת בדברים שבקדושה, באופן כזה בלבד תהיה לכם האפשרות בהינתן דת לברך ברכת מעין שבע במקום זה בליל שבת קודש, מכיון שכבר מקבל בזה גדר גמור של בית כנסת לזמן בלתי מוגבל, עד יעבור זעם. ויה"ר שיתקבלו תפילותיכם ברצון, ושתבטל המגפה מעל עמו ישראל, ונזכה לגאולה השלימה בב"א. עכ"ל.

סימן רפב

(שו"ע אורח חיים סימן שמ"ג)

שאלה:

נשאלתי מהרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים אדם שקיבל קנס כעת בגלל הקורונה שלא לבש מסיכה, או שהפר בידוד, וכדומה האם מצוה לסייע לו לשלם הקנס כי עתה הוא מסכן שאין לו מאיפה לשלם?

תשובה:

אדם שקיבל קנס כעת בגלל הקורונה שלא לבש מסיכה, או שהפר בידוד, ואין לו לשלם הקנס,

אם הוכיחו על שעבר על כללי הבריאות והוראות הרבנים להשמע לכל הכללים שקבעו אנשי הרפואה, ומבין ממנו שמקבל הדברים באמת שלא ישוב לכסלה עוד, מצוה לסייע בידו לשלם הקנס ככל מצות חסד בכל שמחוייב לכל בר ישראל הזקוק לסיוע במצות הצדקה, אולם אם מבין ממנו שאין בדעתו להשמע גם להבא להוראות וכללי משרד הבריאות בענין המגפה, אין לסייע לו בתשלום הקנס, לפי שמסייע בידו לעבור עבירה להפר את הכללים למניעת התפשטות המגיפה.

סימן רפג

(שו"ע יורה דעה סימן צ"ה ס"א)

שאלה:

נשאלתי ממי שחמם במקרוגל בשרי עוגה פרווה האם העוגה בחזקת בשרית ואסור לאכול אחרי זה 6 שעות חלבי או שמותר.

תשובה:

עוגה שחוממה במקרוגל שמחממים בו בשר אינה בחזקת בשרית, וכל שהמקרוגל היה נקי, ולא נגעו שאריות בשר בעוגה, מותר לאכלה אף בחלב.

כיון שהבליעה במיקרוגל היא של נותן טעם (בשר שנבלע בה) בר נותן טעם (מה שפלטו לעוגה) והכל היתר, כי לא מדובר בבליעת איסור או בשר וחלב, מותר אף לכתחילה לדעת מרן (י"ד סימן צ"ה ס"א), וכ"ש במיקרוגל שהבליעה לא בדרך חימום רגילה שדברו חז"ל, אלא בדרך גלים אלקטרומגנטיים.

ועוד שאל מה הדין אם היו מעט פירורים מסביב מקום הנחת העוגה?

וידידי הרה"ג שמעון ללוש שליט"א השיב גם אם נגעו מעט פירורים בעוגה, בדיעבד עדיין אינה נחשבת בשרית בשביל זה, כמבואר בש"ך (י"ד סי' פט ס"ק יט), משום שאין בכוונתו לאותם פירורים כלל, והם מיעוטא בעלמא, כמבואר באחרונים שם. ולכן אף שאין לאכול עימה גבינה, אבל אין צריך להמתין אחריה שש שעות, כמבואר בש"ך שם ובאחרונים. ובודאי שאם רואה בעיניו מאותם פירורים על העוגה, לכתחילה יש להסירם קודם אכילתו אם יודע שכוונתו לאכול אח"כ גבינה.

ועוד שאל מה הדין אם העוגה הפרווה הייתה בתוך קופסא נקייה, והמיקרוגל עצמו היה מלוכלך בבשרי?

והשבתי כשחמם במיקרוגל עוגת פרווה בתוך קופסא נקייה, אף אם המיקרוגל היה מלוכלך בבשר, לא הפך את העוגה לבשרית, ומותר לאכול אחריה גבינה ללא המתנה, דמסתבר שלא הגיע טעם הבשר לעוגה אף אם הקופסא היתה גלויה, לפי שבדר"כ לא מחממים עוגה עד שמגיעה לחום שהיד סולדת, כיון שזה מקלקל העוגה, ועוד הבליעה היא מועטת בגלל ההגנה של הקופסא, וכמבואר לעיל מדברי הש"ך (סימן פ"ט ס"ק יט) שציין ידידי הרה"ג שמעון ללוש שליט"א, ומ"מ לא יאכל עמה גבינה שיתכן שבכל זאת נבלע בה משהו מטעם הבשר הממשי שהיה במיקרוגל בשעת החימום, ואינו נ"ט בר נ"ט דהיתרא שמותר אף לכתחילה לאכלו עם גבינה, ואף כאשר הטעם הראשון באוכל ולא בכלי ומשם עבר למאכל שני, וכמו שבאר מרן זיע"א בהליכות עולם (ח"ו עמוד עט). ע"ש.

ושאל עוד מה הדין אם המיקרוגל היה רטוב ברוטב בשרי, והעוגה הפרווה התלכלכה, האם גם אז זה יהיה בחזקת בשרי שזה לא נהיה בשרי אלא רק אסור לאכול לאת זה עם גבינה?

והשבתי אם חממו במיקרוגל שרטוב ברוטב בשרי עוגה פרווה, והעוגה התלכלכה ברוטב בשרי, יש להמתין אחריה שש שעות כשם שנהגו להמתין אחר תבשיל בשרי, כמבואר ברמ"א (י"ד סימן פ"ט ס"ג) ובאחרונים, וכמו שכתב בילקוט יוסף (סימן פט סעיף לג) שהמנהג גם אצל הספרדים להחמיר להמתין שש שעות גם באכל תבשיל לבד, כמו באכל מהבשר עצמו. ואין לפרוץ גדר. והדין כן גם בתבשיל שנתבשל בו בשר עוף ע"כ, ואף שיש מקום להקל כשחימם העוגה קצת במיקרוגל שאינו כבישול, וכן אם יכול להסיר לכלוך הרוטב כשלא חומם בחום שהיד סולדת, מ"מ קשה לאמוד שיעור החימום רטוב הבשרי בעוגה ונכון להמתין אחריה שש שעות לאכילת גבינה.

סימן רפד

(שו"ע אבן העזר סימן ב')

שאלה:

האם המנהג לכרוע ברך ולהציג טבעת מצד הגבר שמציע נישואין הוא מנהג שלנו או שבעצם אנחנו מחקים בזה את הגוים שגם אצלם נהוג להציע ככה? ולמה בכלל נהוג שהגבר כורע ברך? למה לא מספיק להציע מבלי לכרוע ברך?

תשובה:

אין מנהג החתן לכרוע ברך לכלה בהצעת נישואין כלל ועיקר, ואלו שעושים כן יתכן שמחקים מנהג גויים.

וידידי הרה"ג שמעון ללוש שליט"א הוסיף שכל המושג של "הצעת נישואין" בכלל, הוא נטע זר, שלא נראה ולא נשמע בעם ישראל מאז היותו והורתו בקדושה, ורק לאחרונה צמח והתפתח אצל אחינו הטועים אחר מה שרואים בעולם, כמו שכתוב "ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם", ולא התחיל מזה, אלא כל הרעיון של הצעת נישואין שייך רק אצל בני זוג שחיו בקשר זמן ממושך ללא מטרת נישואין בדווקא, אלא למטרת ידידות וכדומה, ולאחר זמן מסויים הוא מחליט להציע האם היא מעוניינת להינשא לו, אבל בשלב זה של ההצעה עדיין מבחינתם אין נישואין ואין כלום. זאת אומרת, עד כה הקשר היה בלי מטרת נישואין, ורק כעת הוא מציע רעיון כזה. ואת הקשר שלא למטרת נישואין למדו ממעשיהם של הגויים לצערנו, וממילא המשיכו הלאה גם לעשות הצעות נישואין, לפי שזה תלוי בזה.

ואמנם משם השתרבב עוד שגם כאשר מתחילת הקשר היה כיוון של נישואין, אולם עדיין עושים כמנהג העולם להציע נישואין, אף שכבר ידעו מראש שזה למטרת נישואין. אבל

כל זה כאמור יסודו אצל אותם שחיים בקשר שאינו של קיימא ואינו למטרת נישואין, וביום מן הימים הזכר מחליט להציע אולי נתחתן... דבר שסותר את המהות של קדושת עם ישראל, שביסודם לא שייך אצלם כזה סוג קשר שאינו למטרת נישואין, וממילא לא שייך מושג של להציע נישואין.

הנושא הזה של הצעת נישואין שנתפשט בדור האחרון, הוזקק לעלות שולחנם של דייני ישראל כמה פעמים, וכן של מחברי ספרים בהלכה, כגון במקרים שלאחר ההצעת נישואין לבסוף חזרו בהם והחליטו שלא להתחתן, וכעת רוצה הנערה להתחתן עם אדם אחר, ונוצר חשש שמא במעשה ההצעת נישואין הקודם, יש לחוש מבחינה הלכתית לפעולה שמסמלת בהלכה מעשה קידושין, וממילא שמא היא צריכה קודם גט ממי שהציע לה קודם לכן נישואין. ויש המצדדים להחמיר בזה שצריכה גט, ויש המצדדים להקל בזה שאינה צריכה גט. ובכל אופן כולם מתייחסים לזה כמנהג חדש שחדר לתוך המוני בית ישראל מתוך תמימות שאינם יודעים את יסודות עם ישראל הנאמנים, ומנהגיהם השורשיים הטהורים והנקיים.

ובוודאי ובהחלט שדעת תורתנו הקדושה שחוזרים ואומרים אותה דייני ישראל וחכמי הדור, שיש להימנע בכל עוז ממנהג זר זה של הצעת נישואין, ויש להימלך ולבקש הכוונה והדרכה מתלמיד חכם בר סמכא באזור מגוריו, בכל התהליך המהותי ביותר בחיי האדם, בשלבים אלו של ברית הנישואין, מתחילתם ועד סופם וכל המסתעף, ובזה מובטח לו בעזרת ה' יתברך שיקויים בהם "איש ואשה שזכו שכינה ביניהם", ויזכו לדורות ישרים מבורכים, ובנין עדי עד.

מפתחות

סימן רעח

בפירושי סידור התפילה לרוקח [מג] מובא מאמת ויציב עד הדבר הזה לעולם ועד חשוב כמאה ברכות שיש ט"ו ווי"ן זה אחר כגון ויציב ונכון וקיים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה. ט"ו ווי"ן הם תשעים, ה'דבר ה'זה ב' ההי"ן הם י', הרי ק' כנגד ק' ברכות. וכן מן אמת ויציב עד עוד זולתך מאה תיבות, כנגד מאה ברכות. ע"כ.

סימן רעט

אם כתוב על הבקבוק 50 אחוז יין בלבד אף שלא כתוב שהשאר מים מ"מ אין רוב כאן יין וברכתו שהכל.

סימן רפ

כשוכב על מנת לישן אסור מהדין לישון פרקדן, והנכון שגם שלא בשעת שינה שלא לשכב פרקדן, ואם מוכרח לצורך טיפול או מחמת חולי לשכב פרקדן על כל פנים ישתדל להטות עצמו מעט, שלא ישכב על הגב או על הבטן ממש שלא יבוא לידי חימום, ונכון לחנך ילדים מגיל תשע שלא לישן פרקדן, ובזמן במקום צורך יש מקום להקל. כמבואר באחרונים בסוף סימן רלט.

סימן רפא

אם תיחמו את חצר בית הכנסת להיות במקום תפילה ולכל תשמישי בית הכנסת בלבד עד יעבור זעם, יש לחצר בית הכנסת דין בית הכנסת ורשאים לברך שם ברכת מעין שבע אף אם אין במקום ספר תורה, ומוציאים את ספר התורה רק בשעת הקריאה בתורה, אולם אם חצר בית הכנסת לא יועד להיות למקום תפילה בלבד אלא אף לתשמישים אחרים, אין לחצר בית הכנסת דין בית הכנסת, ואין לברך שם ברכת מעין שבע בשם המלכות. כמבואר מתשובת מרן הראש"ל שליט"א.

סימן רפב

אדם שקיבל קנס כעת בגלל הקורונה שלא לבש מסיכה, או שהפר בידוד, ואין לו לשלם הקנס, אם הוכיחו על שעבר על כללי הבריאות והוראות הרבנים להשמע לכל הכללים שקבעו אנשי הרפואה, ומבין ממנו שמקבל הדברים באמת שלא ישוב לכסלה עוד, מצוה לסייע בידו לשלם הקנס ככל מצות חסד בכל שמחויב לכל בר ישראל הזקוק לסיוע במצות הצדקה, אולם אם מבין ממנו שאין בדעתו להשמע גם להבא להוראות וכללי משרד הבריאות בענין המגפה, אין לסייע לו בתשלום הקנס, לפי שמסייע בידו לעבור עבירה להפר את הכללים למניעת התפשטות המגיפה.

סימן רפג

עוגה שחוממה במקרוגל שמחממים בו בשר אינה בחזקת בשרית, וכל שהמקרוגל היה נקי, ולא נגעו שאריות בשר בעוגה, מותר לאכלה אף בחלב. וגם אם נגעו מעט פירורים בעוגה, בדיעבד עדיין אינה נחשבת בשרית בשביל זה, וכשחמם במקרוגל עוגת פרווה בתוך קופסא נקייה, אף אם המקרוגל היה מלוכלך בבשר, לא הפך את העוגה לבשרית, ומותר לאכול אחריה גבינה ללא המתנה, דמסתבר שלא הגיע טעם הבשר לעוגה אף אם הקופסא היתה גלויה, לפי שבדר"כ לא מחממים עוגה עד שמגיעה לחום שהיד סולדת, כיון שזה מקלקל העוגה, ועוד הבליעה היא מועטת בגלל ההגנה של הקופסא, וכמבואר לעיל מדברי הש"ך (סימן פ"ט ס"ק יט) שציין ידידי הרה"ג שמעון ללוש שליט"א, ומ"מ לא יאכל עמה גבינה שיתכן שבכל זאת נבלע בה משהו מטעם הבשר הממשי שהיה במקרוגל בשעת החימום, ואינו נ"מ בר נ"מ דהיתרא שמותר אף לכתחילה לאכלו עם גבינה, ואף כאשר הטעם הראשון באוכל ולא בכלי ומשם עבר למאכל שני, וכמו שבאר מרן זיע"א בהליכות עולם (ח"ו עמוד עט). ע"ש.

אם חממו במקרוגל שרטוב ברוטב בשרי עוגה פרווה, והעוגה התלכלכה ברוטב בשרי, יש להמתין אחריה שש שעות כשם שנהגו להמתין אחר תבשיל בשרי, כמבואר ברמ"א (יו"ד סימן פ"ט ס"ג) ובאחרונים, וכמו שכתב בילקוט יוסף (סימן פט סעיף לג) שהמנהג גם אצל הספרדים להחמיר להמתין שש שעות גם באכל תבשיל לבד, כמו באכל מהבשר עצמו. ואין לפרוץ גדר. והדין כן גם בתבשיל שנתבשל בו בשר עוף ע"כ, ואף שיש מקום להקל כשחיים העוגה קצת במקרוגל שאינו כבישול, וכן אם יכול להסיר לכולך הרוטב כשלא חומם בחום שהיד סולדת, מ"מ קשה לאמור שיעור החימום רוטב הבשרי בעוגה ונכון להמתין אחריה שש שעות לאכילת גבינה.

סימן רפד

אין מנהג החתן לכרוע ברך לכלה בהצעת נשואין כלל ועיקר, ואלו שעושים כן יתכן שמחכים מנהג גויים.

בונים את בית ה'

משכן לאביר יעקב

182 ש"ס << גימטריה יעקב

שותפות חודשית בבניית
מקום תורה, תפילה וטהרה

כל תורם - שותף.

כל שותף - אבן בבניין.

זה הזמן לקחת חלק.

